

С ОТГОВОРНОСТ КЪМ ИСТОРИЧЕСКАТА ИСТИНА

40 години от българо-съветско съвещание по спорни теми за Кирило-Методиевия език и за Светославовия изборник (Симеоновия сборник) от 1073 г.

На 24 май 2017 г. в обръщение към гостуващия в Русия президент на Република Северна Македония Владимир Путин казва „*писмеността дойде при нас от македонската земя*“. Това възбуди остри реакции от политици, учени и широки кръгове от българската общественост. С публикувана позиция реагира и ръководството на Българската академия на науките. При подготовката ѝ академични специалисти историци ни обърнаха внимание върху състояло се преди промените българо-съветско съвещание, на което след тридневна дискусия руската делегация е подписала документ, признавайки реалностите около създаването на кирилската азбука, преводите на богослужебни книги на старобългарски книжовен език и разпространението им в други славянски страни. Предвид тогавашната политическа ситуация това трябва да се смята за сериозен успех на българските учени и на ръководството на БАН. Документите за това съвещание бяха намерени в Научния архив на БАН, във фонда на акад. Ангел Балевски, за което специално благодаря на Джени Иванова. А ето и дипломатичното „Съобщение от Ръководството на БАН“, публикувано на 25 май 2017 г. на сайта на БАН.

„Във връзка със засиления през последните дни обществен интерес към Кирило-Методиевото дело, Българската академия на науките напомня, че през втората половина на IX век Българската държава, представлявана от цар Борис I, извършва два съдбовни акта: първо, християнството е прието като държавна религия; второ, прогонените ученици на св. св. Кирил и Методий са приети в България и са им създадени условия да продължат делото на своите учители. В резултат на тази подкрепа в България възникват две книжовни школи – Охридската и Преславската. Създадената в тях кирилска азбука се разпространява широко в славянския свят.

Учени от много страни са изследвали и изследват делото на св. св. Кирил и Методий. Особено място между тях заема и световноизвестният руски учен акад. Дмитрий Лихачов, чиито научни публикации върху създаването и разпространението на славянската писменост се ползват с широка популярност и днес. Освен това, през 1985 г. по

инициатива на ръководствата на БАН и Академията на науките на СССР, в София е проведена академична дискусия с участието на известни учени от двете академии. Дискусията завършва с официален протокол, в чието заключение е записано:

„1. Народната основа на езика на Кирило-Методиевските преводи се явява солунският диалект на българския език през IX век.

2. Езикът на преводите в произведенията на Преславската и Охридската школа е старобългарският литературен език.

3. Езикът на Кирило-Методиевските паметници е изиграл огромна роля в културния живот на другите славянски народи и във формирането на техните литературни езици.“

Исках документите относно организирането и резултатите от българо-съветското съвещание от 1985 г. да бъдат публикувани, затова получих и заверено копие от тях, но това не се случи тогава заради прекалена административна ангажираност. Наскоро констатирах, че стават 40 години от провеждането на съвещанието и това ме мотивира да подготвя и да предложа за печат Заключителния доклад и Информацията (резюме) от тридневните дискусии на 24 – 26 септември 1985 г. Смятам, че това са документи за една важна позиция на ръководството на БАН и на българските учени, изследващи Кирило-Методиевото дело и това трябва да достигне до по-широки кръгове на българското общество.

През 1983 г. в Москва излиза фототипно издание на ръкописния сборник от XI век „Изборник Святослава 1073 года“, свързан по произход с името на българския цар Симеон. Книгата включва придружаващи текстове на съветски учени, някои от които предизвикват остри възражения на български специалисти – езиковеди и историци. По този повод в ръководството на Българската академия на науките е подготвено дипломатично писмо до акад. А. П. Александров – председател на Академията на науките на СССР, подписано от акад. Ангел Балевски – председател на БАН. В него е отразена тревогата на български учени, че в някои текстове има сериозно отстъпление от историческата истина например, negliжира се фактът,

че сборникът е преведен от гръцки на старобългарски и е съставен за българския цар Симеон в самото начало на X век, и че именно този изчезнал оригинал е основа за Светославовия изборник. Недоумение предизвикват и редица други твърдения например такива, които създават впечатление, че едва ли не Византия е предоставила на Киевска Русия старобългарската писменост. Именно затова в писмото се акцентира върху широко известната констатация в българската и чуждестранната славистика, че „старобългарската литература не само влияе на древноруската, но в Древна Русия се трансплантира древнобългарския литературен език с негови форми, жанрове, идеи, отделни преводни и оригинални произведения. Един от паметниците, които дават основание за този извод, е въпросният „Изборник Святослава 1073 года“.

През март 1984 г. акад. Александров изпраща до акад. Балевски кратко писмо, придружено от обемно становище по темата на Отделението за литература и език и Отделението за история на Академията на науките на СССР. Ясно личи раздразнението и несъгласието на неговите автори с позициите на българската страна. В края и на двата текста обаче прозира идеята за дискусия по засегнатите теми.

Българската страна подготвя съответен отговор. През есента на 1984 г. зам.-председателят на БАН акад. Пантелей Зарев получава становища от водещи български специалисти, между които

проф. Куйо Куев, ст.н.с. Иван Кочев, чл.-кор. Дора Иванова-Мирчева, проф. Румяна Павлова, които да послужат като основа за това. Нямам информация дали такова писмо е изпратено до съветската академия, но е много вероятно. Явно тогава се е стигнало до идеята да бъде осъществено работно съвещание на български и съветски учени, които да дискутират отворените историко-езиковедски въпроси.

Съвещанието е организирано в София в три работни дни – 24 – 26 септември 1985 г. То е много важно с изложените становища, с несъгласията и съгласията по съществени теми и затова по-долу предлагам два документа, в които става ясна единната твърда позиция на участващите български учени. Това съвещание трябва да остане в историята на българската наука и на БАН, защото показва ролята на тези хора и учени в отстояването на важни за България позиции, независимо от грубия понякога натиск отвън.

Първият документ е „Заключителен доклад на работното съвещание...“, изготвен от работна група и подписан от ръководителите на двете делегации – акад. Пантелей Зарев и акад. Дмитрий Марков. Вторият документ е „Информация за работата на българо-съветското съвещание...“. Явно е изготвена от специалист по темите на дискусията, но не е указано към кого е насочена.

Акад. Васил Николов

ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН ДОКЛАД **на работното съвещание на българските и съветските учени по проблемите на** **научното сътрудничество в областта на хуманитарните науки и по някои спорни** **въпроси при изучаването на паметниците на славянската писменост от IX – XI век** **София, 24 – 26 септември 1985 г.**

По инициатива на учените на Българската академия на науките и Академията на науките на СССР от 24 до 26 септември 1985 г. в София се проведе работно съвещание по проблемите на научното сътрудничество в областта на хуманитарните науки и по изясняване на съществуващите спорни въпроси в тълкуването (трактовата) на паметниците на славянската писменост през IX – XI век. От българска страна в работата на съвещанието взе участие делегация начело с акад. П. Зарев в състав от 21 учени; от съветска страна – делегация от 10 учени начело с акад. Д. Марков (вж. Приложение: списък на делегациите от БАН и от АН на СССР).

От 24 до 26 септември 1985 г. се проведеха 6 заседания, по време на които бяха изслушани 73 изказвания. Всички изказвания са записани на магнетофонна лента, която се прилага към този документ.

В центъра на вниманието на участниците в съвещанието бяха въпросите на съветско-българското сътрудничество в областта на историята, литературата, езикознанието и историята на културата на българския и руския народ през XIX – XX век; някои спорни въпроси, отнасящи се до термините и до съдържанието на такива понятия, като „старославянски език“, „старобългарски език“; беше поставен проблемът за същността на църковнославянския език; беше обсъждан въпросът за праславянския език; разгледан бе също въпросът за произхода на Изборника на Светослав от 1073 г. (Сборник на Симеон) и неговото място в културната история на България и на Русия.

Участниците в Работното съвещание смятат, че в резултат на обстоятелствата и откровена размяна на мнения в дружеска обстановка бяха изяснени някои спорни, още нерешени въпроси, които в еднаква степен стоят пред българските и съветските учени. Самият ход на обсъждането на сложните въпроси от ранния етап на славянската писменост е важна крачка напред по пътя на сближаване на позициите по спорните въпроси.

Двете делегации със задоволство отбелязват, че между българските и съветските учени съществуват продължителни и разностранни научни връзки. Широкото сътрудничество на учените от СССР и НРБ се развива плодотворно в различни науки, включително и в областта на хуманитарните на двустранна и многостранна основа. През последните години бяха създадени немалко съвместни съветско-български трудове, в които успешно бяха изследвани сложните и актуални проблеми на историята, историята на културата, литературознанието, езикознанието, археологията и етнографията. Сътрудничеството на учените от двете страни в тези и други области на науката продължава и постоянно се развива.

По въпроса за сътрудничеството между съветските и българските учени бяха изслушани редица доклади и изказвания и беше постигнато единомислие.

В хода на обсъждането се сближиха позициите на двете страни и беше постигнато съгласие по следните точки:

1. Народната основа на първия славянски книжовен език, т.е. езика на Кирило-Методиевите преводи, е солунският диалект на българския език от IX век.

2. Езикът на Кирило-Методиевите преводи, както и по-нататъшното му развитие в произведенията на Преславската и Охридската школа до края на XI век е най-старият период в развоя на българския език – старобългарския книжовен език.

3. Езикът на Кирило-Методиевските паметници е изиграл голяма роля в културния живот на други славянски народи и в развитието на техните стари книжовни езици.

На съвещанието обаче не беше постигнато единство в разбирането на съдържанието на термина „старославянски език“. Българската страна смята този термин за идентичен по съдържание на термина „старобългарски език“. Според мнението на българските учени терминът „старобългарски език“ показва етничната принадлежност на този език. Съветската страна смята, че „старославянският език“ е имал по-широка функция, отколкото собствено старобългарският книжовен език и затова няма основания да се отхвърля терминът „старославянски език“. Изтъкнатите различия налагат необходимостта от по-нататъшно грижливо проучване на въпроса с цел сближаване на позициите на двете страни.

Съветската делегация разглежда „църковнославянския език“ като писмено-книжовен език, употребяван от XI век и по-късно при славяните предимно в църковно-каноничната литература. Този език, старославянски по своя произход, променил се под влияние на езиците на различните славянски народи, е имал локални разновидности (например руският църковнославянски език или църковнославянски език в руски извод). Появата на църковнославянския език в Русия отразява приноса, който е внесла България при разпространяването на християнството в Русия и в развитието на староруската култура. Но църковнославянският език е бил ограничен в църковно-каноничните текстове, извън пределите им от XI век се развива староруски книжовен език.

Двете страни постигнаха единодушие по въпроса, че Изборникът на Светослав от 1073 г., наричан в науката също и Изборник на Симеон, или Изборник на Светослав-Симеон, е староруски ръкопис, създаден от руски преписвачи. Негов протограф е недостигналият до нас старобългарски ръкопис от епохата на цар Симеон, преведен от гръцки сборник от IX век. По-голямата част от участниците в съвещанието изказаха пожелание по-интензивно и широко да се провеждат по-нататъшни съвместни изследвания с цел да се изяснят редица неясни научни въпроси, засягащи гръцкия оригинал, протографа на българския превод и запазилите се преписи – ръкописи на Изборника както староруски, така и южнославянски. Участниците в съвещанието смятат Изборника за паметник на културата на България и на Древна Русия.

Участниците на съвещанието стигат до извода, че съществуват още немалко неизследвани проблеми и затова е целесъобразно да се продължи съвместното им изучаване по пътя на организиране на нови срещи, издаване на съвместни трудове. Един от тежи важни проблеми би могъл да бъде „Проблемът за взаимодействието между близкородствени езици на различните етапи от тяхната история“.

Заключителният доклад е приет на последното заседание на 26 септември 1985 г.

РЪКОВОДИТЕЛ НА ДЕЛЕГАЦИЯТА НА БАН:

подпис
(акад. П. Зарев)

РЪКОВОДИТЕЛ НА
ДЕЛЕГАЦИЯТА НА АН НА СССР:

подпис
(акад. Д. Ф. Марков)

СПИСЪК НА ДЕЛЕГАЦИИТЕ НА БАН И НА АН НА СССР НА РАБОТНОТО СЪВЕЩАНИЕ
НА 24 – 26 СЕПТЕМВРИ 1985 Г. В СОФИЯДелегация на БАН

1. Акад. Пантелей Зарев – ръководител на делегацията
2. Акад. Владимир Георгиев
3. Акад. Петър Динеков
4. Акад. Димитър Ангелов
5. Чл.-кор. Дора Мирчева
6. Чл.-кор. Иван Дуриданов
7. Проф. Куйо Кув
8. Проф. Румяна Павлова
9. Проф. Ангелина Минчева
10. Доц. Иван Добрев
11. Ст.н.с. Иван Кочев
12. Ст.н.с. Екатерина Дограмаджиева
13. Ст.н.с. Лиляна Мавродинова
14. Ст.н.с. Божида Пейчев
15. Ст.н.с. Лиляна Минкова
16. Ст.н.с. Иван Божилов
17. Ст.н.с. Светлина Николова
18. Ст.н.с. Лиляна Грашева
19. Н.с. Елена Коцева
20. Н.с. Клементина Иванова
21. Н.с. Стефан Кожухаров

Делегация на АН на СССР

1. Акад. Д.Ф. Марков – ръководител на делегацията
2. Дфн. А.И. Горшков
3. Дфн. Е.И. Дьомина
4. Дфн. Л.П. Жуковска
5. Дфн. В.К. Журавльов
6. Дфн. В.И. Злиднев
7. Дфн. Г.Г. Литаврин
8. Дфн. Р.М. Цейтлин
9. Кфн. Г.К. Венедиктов
10. Кин. И.В. Львовчкин

И Н Ф О Р М А Ц И Я**за работа на българо-съветското съвещание по въпросите
на наименованието на Кирило-Методиевия език и за Светославовия изборник
(Симеоновия сборник) от 1073 г.**

В края на м. септември в София се състоя научно съвещание на представители на съветската и на българската наука по въпросите за Кирило-Методиевия език и на Светославовия изборник (Симеоновия сборник) от 1073 г.

Съветската делегация, начело с акад. Д. Марков, се състоеше от изтъкнати съветски специалисти по палеославистика, праславянския език, история, стара руска литература, текстология и издаване на паметници. В българската делегация, която беше значително по-многобройна, влизаха специалисти по палеославистика, история на българския език, общо езикознание, история на руския език, история на българската литература, текстология и палеография, история на България. Водач на делегацията беше акад. П. Зарев, зам.-председател на БАН.

Съветската делегация беше оградена с най-голямо, топло внимание и искреност – израз на тесните връзки между българските и съветските специалисти и българо-съветската дружба. Българските специалисти срещнаха същите чувства и същото отношение. Това осигури ведра и спокойна приятелска атмосфера и при най-големите противоречия, които се явяваха по време на разискванията.

Състояха се шест заседания. В дневния ред бяха предвидени три точки: 1. Общи насоки на възгледите и сътрудничеството на руската, съветската и българската наука по въпросите на старобългарската лите-

ратура и старобългарския език; 2. Въпроси на терминологията, свързани с названията: старобългарски, старославянски и църковнославянски; 3. Светославовият изборник (Симеоновият сборник) от 1073 г.

Съвещанието беше открито от акад. П. Зарев, който приветства гостите, съобщи дневния ред и програмата и пожела успешна работа в духа на традиционното българо-съветско разбирателство. От името на съветската делегация приветства съвещанието акад. Д. Марков, който, след като подчерта плодотворните съвместни изследвания в областта на българистиката, се спря на някои различия в схващането на термините, с които се назовава първият славянски книжовен език и на крайните и неточни схващания по отношение на произхода на Светославовия (Симеоновия сборник) от 1073 г. и пожела съвещанието да протече в такъв дух, че да се достигне до максимално единна позиция между двете страни.

I. В точка първа от дневния ред бяха предвидени няколко доклада. Пръв взе дума акад. П. Динеков, който говори на тема „Руските и съветските учени за българската литература“. Той изтъкна, че приносът на руските и съветските учени в откриването и изследването на произведенията на старата българска литература е от такъв мащаб, че никой не би могъл да си представи изучаването на старобългарската литература без всестранните изследвания, които са дело на старите руски и на съветските филолози. В доклада бях приведени много конкретни примери и беше очертано развитието на руската и съветската наука в тази област до наши дни.

Проф. Литаврин (СССР, историк) по повод на доклада на акад. Динеков направи обширно изказване, което допълни и разви казаното, като добави и още примери за приноса на руски, съветски и български историци, литературни историци и езиковеди в разглежданата област.

Проф. Ангелина Минчева (България, специалист по история на българския език) изнесе доклад, посветен на приноса на руските и съветските езиковеди – историци и палеослависти в областта на изследванията върху старобългарския език и историята на българския език.

Думата бе дадена за доклад на ст.н.с. Лиляна Минкова (България, специалист по история на литературата), която очерта ролята на руските учени от миналия век за издирването и публикуването на български литературни и езикови паметници. Минкова очерта тежките условия, в които някогашните руски учени са работели, водени не само от научните си интереси, но и от любовта си към поробения тогава български народ. Посочени бяха и много примери на сътрудничество между тези пионери и български студенти или емигранти, живеещи тогава в Русия (Денкоглу, Л. Каравелов, Сава Филаретов и др.).

Изказва се проф. Журавльов (СССР, специалист по праславянски и по българска диалектология). Становището на проф. Журавльов се свежда до следното: при идването си на Балканския полуостров славяните са били разделени на две групи: източна (която после става българска) група, и западна (сърбохърватската и словенската). Той подчерта, че не може да се говори за южнославянски общ праезик, и че доколкото се наблюдава близост между източната и западната южнославянска група, тя е резултат на по-късното им общуване, а не е изконна. Източната (българската) група е обхващала и Солун. Западният поток (сърбохърватски и словенски) се е настанил на Балканите значително по-късно. Той признава, че езикът на Кирил и Методий се отнася към източната група. (Бел. наша: По този пункт никой от българските учени никога не е бивал на други позиции.) По-нататък проф. Журавльов изказа становище, което трудно може да се подкрепи или пък обори, че говорът на славяните от Солун, които той нарече македонски славяни, и на моравските славяни са били по-близки помежду си, отколкото източната и западната група на южните славяни. Спирайки се на Кирило-Методиевия език, проф. Журавльов изтъкна, че тогава всички славяни се смятали именно и само за славяни и когато се е създавала писмеността тя била възприемана като славянска, като общо културно достояние. Кирило-Методиевият език бил фундаментът, който сближава славяните, и върху който се строи историята на българския език или историята на руския език. Учениците на Кирил и Методий не били само техни сънародници, т.е. солунски славяни, но и моравци, и панонци. (Бел. наша: На изказването на проф. Журавльов за македонски славяни бе възразено категорично.)

Акад. Вл. Георгиев, схващайки тенденцията в изказването, взе думата и след като посочи, че в много точки е съгласен с проф. Журавльов, подчерта, че не може да се съгласи, че староруският език от онова време е имал съвсем същите особености като старобългарския. Той приведе редица конкретни примери, познати в науката, които доказват различията между старобългарски и староруски в оня далечен период, и изтъкна, че най-старите български паметници, включително и Светославовият изборник от 1073 г. носят именно тези български черти. (Бел. наша: Изказването си акад. Георгиев насочи към проф. Жуковская, под чиято редакция през 1983 г. излезе Светославовият изборник, което именно предизвика съветско-българското съвещание.)

Проф. Л. Жуковская (СССР, специалист по история на руския език и издател, и изследвач на паметници) трябваше да отговори на поставените ѝ от акад. Георгиев въпроси. Тя заяви, че в СССР те подготвят ново издание на паметника, че колкото повече работят, толкова повече се установява, че езикът му не е изследван. (Бел. наша: Изказването ѝ беше доста неточно, но трябва да се подчертае, че за разлика от

казаното в изданието на паметника, тук тя говореше за българска основа на текста, за запазване или не-запазване на българските му езикови черти и т.н., т.е. онова, което поддържат и българските учени, и цялата непредубедена наука.) Тя обясни, че не е специалист по поставените от акад. Георгиев въпроси и че паметникът трябва да се изследва. Подчерта, че трябва да се прави разлика между препис (рус. список) и паметник. Тя говори за преписа, който е руски. (Бел. наша: По това няма спор от страна на българите.)

Проф. Журавльов продължи своето изказване, прекъснато за малко от акад. Георгиев и проф. Жуковская. От немного конкретното му изказване се извлича тенденцията да се изтъква, че Кирил и Методий и дори Климент Охридски са си просто и само славянски просветители, че е било необходимо настаняването на феодализма, за да могат да се обособят отделните народности. (Бел. наша: Тук проф. Журавльов тактически влезе в противоречие със собствените си твърдения, изказани по-горе. Отново се намеси и акад. Георгиев с конкретни факти и данни за състоянието на българския език от тази епоха. Проф. Журавльов заяви, че е съгласен с него. Общото впечатление от изказването на проф. Журавльов бе, че когато му се посочат конкретни факти, той не ги отрича, но мъгляво и объркано се старае да твърди, че по времето на Кирил и Методий славянският език е бил един, общ, че е нямало различия и т.н.)

II. На следобедното заседание започна обсъждането на т. II от дневния ред, посветена на терминологията.

Проф. Литаврин направи изказване, в което се спря на историческите условия, при които става християнизирването на Русия. Когато Златният век на България е бил в своя зенит, стара Русия е била още езическа страна и не е имало възможност да ѝ се влияе пряко от християнска България. А по времето, когато стара Русия приема християнството, България вече се намирала в много тежки условия, във войни, които през 1018 г. довели до пълното ѝ заробване от Византия. Литаврин набеляза три пътя, три източника, чрез които е могло християнството да проникне в Русия: Византия, Велика Моравия и накрая – Първото българско царство.

Проф. Д. Иванова-Мирчева (България, историк на българския език) прочете основен доклад, посветен на терминологичните различия в назоваването на Кирило-Методиевия език. Основните точки на доклада засягаха: 1. Преглед на термините. 2. Съдържанието, което се влага в тях. 3. Историята на употребата на термините в славистиката от руските, българските и западните учени. 4. Преглед на термините, които се употребяват и съдържанието, което им се влага в съвременната палеославистика. 5. Има ли, и какви нови факти и проучвания, които да налагат промяна в термините и тяхното съдържание. Основната мисъл беше, че старобългарски (като термин) назовава Кирило-Методиевия език по етническата му принадлежност към българската народност, която вече е била консолидирана във времето, когато Кирило-Методиевият език се създава и след Моравската мисия отново се връща на българска почва. Този език получава и международна, наднародностна функция, която не заменя, нито отменя народностната му принадлежност. Засегнат беше и въпросът за редакциите на старобългарския език в различните страни и у различните народи (руска, сръбска и т.н.). Отхвърлено беше схващането, че този език е бил еднакво отдалечен от всички славянски говорими езици, включително и от български, че е бил само език на църквата и т.н. В доклада беше засегнат и въпросът за появата на съвсем новата и напълно необоснована теория, че Кирило-Методиевият език е бил нещо различно от старобългарския, че от него не са останали никакви паметници и че учените всъщност не знаят какъв е бил. (Бел. наша: Тази теория беше издигната на Летния колоквиум по старобългаристика в София през м. август 1985 г. от проф. Жуковская и др.) Подчертано беше, че терминът „старобългарски“ не е „локален“, че той има зад себе си вековен живот и научно признание в славистиката, и че целият му развой, и до днес, пази традициите и белезите на Кирило-Методиевия език. Докладът, който беше изпълнен с факти и доказателства, завърши с извод, че при правилан марксистко-ленински подход, при уважение към езиковите и историческите факти, при отчитане на достиженията на българската история, езикознание, литература, археология, епиграфика и т.н., при отчитане и на достиженията на руската и съветската наука, както и на световната палеославистика, терминологичното разнообразие и разноезичие може да бъде преодоляно.

Последваха въпроси и възражения, главните от които са, че някои от посочените в доклада слависти наричат езика не старобългарски, а старославянски. Отговори се, че е важно какъв смисъл, какво съдържание влагат в този термин изследвачи като Селищев, Ван Вейк и пр. Всички те го смятат и определят като език по същество старобългарски, български, т.е. нещо, което при днешната употреба на термина „старославянски“ невинаги се прави. В спора бяха приведени и данни, които се съдържат в тритомния Старобългарски речник на БАН, който вече се подготвя за печат. (Бел. наша: В дискусиата, в поддръжка на изнесеното в доклада взеха участие: проф. Румяна Павлова (България), проф. Ив. Дуриданов (България). Те посочиха редица по-нови изследвания на чуждестранни автори, които или влагат „старославянски“ смисъл на старобългарски или направо употребяват термина „старобългарски“. Това бяха възражения по повод на въпросите и изказванията на проф. Жуковская против изнесеното в доклада.)

Проф. Дуриданов продължи с обстойно изказване за лингвистическата същност на езика на Кирило-Методиевските преводи и за преписите, направени от тях. Той се спря на термина и съдържанието на немския термин „алтkirхенславиш“ (староцърковнославянски), като напълно го отхвърли, като неточен и неясен. Цитира и самия проф. Горшков, включен в съветската делегация, който в своя учебник по старобългарски език твърди, че той е бил езикът на българските славяни.

В дискусиата се намеси съветската българистика ст.н.с. д-р Е.И. Дьомина. Според нея старобългарски и старославянски не са синоними, но няма основание да се противопоставят. Според Дьомина повечето от съветските лингвисти са убедени, че в основата на първия славянски книжовен език е легнал солунският диалект на старобългарския език, затова този термин е нужен, има място на употреба и право на съществуване. С него се назовават изключително важни явления в Древна България, той е литературният език на българския народ от древността. Но старославянският е първият литературен език на цялото славянство. Старобългарски и старославянски не са синоними. Езикът на Кирил и Методий от IX в. по своята диалектна основа е старобългарски, но като книжовен, вече от социолингвистично гледище той е друг феномен – играе ролята на църковнославянски език за други държави и народности. Има наднационален характер и вече не може да бъде наричан старобългарски, а само старославянски. Старославянският език в България е старобългарски, но езикът в Чехия, Русия и пр., където обслужва други социуми и изпълнява други функции като език на черквата, не е старобългарски. В случая, според Дьомина става дума за две явления, т.е. за два езика. (Бел. наша: Позицията на Дьомина по същество е компромисна, а не научна. С два термина – „старобългарски“ и „старославянски“ – тя назовава един и същи език – старобългарския, като смесва етническата и лингвистическата му същност с международната му функция. Кочев ѝ възрази, че международната функция на съвременния руски език днес е да обслужва не само руси, но и чужденци, не пречи този език да продължава да бъде именно руски език, т.е. да носи своето етническо име.)

Проф. Дуриданов също възрази на Дьомина с факти и цитати, че това не са „два различни феномена“, а един и същи език, който има и наднационална, международна функция.

Проф. Горшков (СССР), предизвикан от изказването на проф. Дуриданов, изтъкна, че в древността първият славянски книжовен език е бил еднакво разбираем за всички славяни, тъй като езиците им са били близко родствени.

По спора взе отношение акад. П. Динеков. Той категорично не се съгласи с тенденцията езикът на първите, Кирило-Методиевските преводи да се смята за нещо различно от старобългарския, изтъкна, че по произход и етническа принадлежност и по целия си исторически живот и развитие това е старобългарски език, книжовен език на българите.

В изказването си проф. Ив. Божилов (България, историк) взе отношение към поставените въпроси и разкритикува една точка от изказването на проф. Горшков, който не е съгласен с тезата, че старобългарският книжовен език е играл ролята на международен език, каквато в Западна Европа през Средновековието е играл латинският език. С факти от българската история, цитирайки свои трудове и трудове на акад. Д. Ангелов, проф. Божилов аргументира схващането, че езикът е бил старобългарски, литературата – старобългарска, независимо от това, че те придобиват през вековете и международна функция. Божилов се опря на факти и документи, които определено сочат, че по времето, когато се създава и развива първият славянски книжовен език наименованието българи е било широко разпространено именно като етническо понятие.

Акад. Д. Марков, като подчерта, че не отрича приведените факти, обърна внимание, че в старата българска книжнина езикът се нарича не български, а славянски. Според него това е резултат от дълго-временното запазване на съзнанието у славяните за обща езикова принадлежност. Според Марков не е имало оформена българска народност по времето на Кирил и Методий. Това е станало чак по времето на цар Симеон. Такива били схващанията на съветските историци-медиевисти.

Проф. Ек. Дограмаджиева (България, специалист по старобългарски език) направи обширно изказване, в което характеризира международната функция на старобългарския език.

Д-р Дьомина настояваше, че трябва да се различава старобългарски като разговорен език от старобългарския като книжовен (литературен) език. Литературният език е социолингвистично понятие. Под социолингвистически аспект трябва да се разбира обществената функция на езика като държавен, църковен и литературен.

Ст.н.с. Ив. Кочев (България, диалектолог) изнесе конкретни примери от езикови (исторически и литературни) паметници (Солунската легенда от XI в., Житието на Климент Охридски, на Наум Охридски и др.), в които езикът, на който са писали Кирил и Методий се нарича български и наблегна, че XI в. е твърде близко до IX в., а това налага да признаем, че тогава езикът е бил схващан и възприеман именно като български.

(Бел. наша: При закриване на заседанието беше избрана комисия от съветски и български участници, за да изработи проект за съставянето на общ документ по решенията на съвещанието.)

На следващото заседание, поради отсъствието на акад. Димитър Ангелов (България) беше прочетен докладът му „Образуването на българската народност и утвърждаването на старобългарския език“. Акад. Д. Ангелов разви своята теза, разгледана нашироко в неговите монографични изследвания, според която, през втората половина на IX в. вече е била формирана българската народност, а в периода IX – X в. са се оформили староруската и моравската народност. На образуването на българската народност – по същество славянска – трябва да се гледа като на един специфично български процес, който е водел и до явления от терминологичен характер. Редом с названието „славяни“, като общо име на членовете на образуваната народност по историческите извори се явява и названието „българи“. Както сочат историческите извори, двете названия дълго време са се употребявали паралелно, като синоними. Формирането на народността и народностното съзнание е вървяло паралелно с обособяването и осъзнаването на общото езиково съзнание на населението от Мизия, Тракия и Македония, като говорещо един и същи език и принадлежащо към един и същи народ. Към този език е спадало и солунското славянско наречие. Според акад. Д. Ангелов не е случайно, че в тия векове думата ензик е означавала и ‘език’ и ‘народ’. В изказването бяха изнесени много конкретни примери и доказателства. Накрая бе засегнат и въпросът за произхода на Светославовия изборник, който, както подчерта акад. Ангелов, по своето съдържание е произведение, което е било необходимо на една млада и създаваща се все още християнска държава.

Проф. Р. Павлова (България, историк на руския език) взе отношение по въпроса за термините „старославянски“ и „старобългарски“. Тя се съгласи, че през XI в. Русия вече е имала свой собствен литературен език – староруският, свързан с образувалата се руска народност. Терминът „старославянски“ – подчерта тя – в който различни учени днес започнаха да влагат разнообразно и прекалено широко съдържание, включвайки и паметници дори до XVI в. заменя и унищожава термина „старобългарски“, заличава го. И се стига до един научен парадокс. Народът, който е създал първия славянски книжовен език, който е преживял своя първи Златен век по времето на цар Симеон и цар Петър, създал огромна литература и книжовни школи, няма свой стар период в развоя на езика, защото някои съвременни учени са склонни да започват историята на българския език от среднобългарския период, от XII в. нататък. Нелогично е да се твърди, че старославянският език е общославянски, а на всички други славянски народи, с изключение на българите се признава правото да говорят за старите периоди от развоя на своите езици, защото в науката има и староруски, и старосръбски, и старочешки език и пр. Няма само старобългарски.

Думата бе предоставена на ст.н.с. д-р Р.М. Цейтлин (СССР, специалистка по старобългарски език), която употребява термина „старобългарски“ (древнеболгарский) както в своите работи, така и на самото съвещание. Цейтлин подчерта, че най-важното е какво съдържание се влага в термините и се впуска в очертаване на въпросите, които предстои да бъдат изследвани, като наблегна, че старобългарските паметници досега все още не са изследвани достатъчно от семантична гледна точка. Вземайки под внимание новооткрития епиграфски материал по българските земи, Цейтлин приведе примери от лексиката на най-старите паметници, които показват, че старобългарските думи се пазят и до днес в българския език, и то в старобългарското си значение.

Проф. А. Минчева (България) подчерта, че имаме всички основания да говорим за народна основа на Кирило-Методиевия книжовен език, защото тогава средствата на един български диалект за първи път са били използвани за книжовна употреба. Всички езикови данни говорят, че това не е бил който и да е славянски език, а именно езикът на българските славяни. Минчева обърна внимание на наличието на балканизми в най-старите паметници, които също много добре определят каква е била етническата основа на първия славянски книжовен език.

Ст.н.с. д-р Львовичин (СССР, историк и текстолог) се опита да обедини различните схващания, като начерта схема, с която искаше да илюстрира схващането, че и старобългарският, и староруският, и старочешкият език са по същество старославянски, който е родово понятие, а те са видове. На това д-р Дюмина възрази, че трябва да се прави разлика между книжовни езици и народни езици. Проф. Мирчева от своя страна ѝ зададе въпрос: този език – бил той старобългарски или старославянски книжовен език – изкуствено ли е бил създаден, някакво славянско есперанто ли е бил или един естествено създаден и жив книжовен език, възникнал върху говоримия народен език.

Проф. Жуковская, след като приведе доста неясни примери, заяви, че научнообоснован е не терминът „старобългарски“, а именно старославянски, защото имал международно значение. Според нея този език се е образувал върху четири славянски региона: Солун, Велика Моравия, Панония и България. От паметниците, които са достигнали до нас, могат и трябва да се извличат данни за историята на руския, сръбския, чешкия и българския език.

Проф. Мирчева зададе въпрос на проф. Жуковская: щом като според нея езикът на Кирил и Методий е бил някакъв друг език, то на какъв език са писали преките ученици на Кирил и Методий (Климент Охридски, Константин Преславски, Наум), когато са работили в България. Проф. Ек. Дограмаджиева добави въпроса: какъв е езикът на Супрасълския сборник, паметник от IX в. – старобългарски, старославянски или кирилometодиевски? Какви нови факти има предвид проф. Жуковская, за да твърди, че е

имало два различни езика? Проф. Жуковская отговори, че това трябва да се изследва и че тя самата не е такъв специалист, че да може да отговори конкретно. Жуковская заяви, че разчита на славистичните конгреси, на които ще трябва да се поставят и разглеждат тези въпроси. (Бел. наша: От отговорите, които Жуковская даде и на въпросите на проф. Дуриданов излиза, че досега нищо не е изследвано и предстои да се изследва. „Ужасното“ според нея е, че оригиналите от преводите на Кирил и Методий не са достигнали до нас и ние не знаем на какъв език са били написани. Това, с което разполагаме, е от по-късно време. На поставените конкретни въпроси от този тип проф. Жуковская отговори, че в староруската „Повест временных лет“ никъде не се говори за никакви българи, нито за старобългарски, а само за славяни и за славянските преводи на Кирил и Методий. На конкретния въпрос солунският диалект дали е бил български Жуковская категорично заяви, че не е бил и не би могъл да се нарича български. Проф. Жуковская направи и странното изказване, че по времето на цар Симеон вече не е бил жив нито един от учениците на Кирил и Методий, тъй като продължителността на живота тогава била много кратка. Проф. Жуковская забрави, че Климент, Наум и Константин Преславски са, както твърдят всички исторически източници, ученици на Кирил и Методий, а например за Климент Охридски се знае, че е участвал в свиквания на цар Симеон събор през 893 г.)

Ст.н.с. Ст. Кожухаров (България, литературен историк) възрази на проф. Жуковская, като приведе примери от своите най-нови открития на произведения на Климент Охридски и подчерта, че всички те, както и всичко останало, дошло до нас, са писани на един и същи език – старобългарския. (Бел. наша: В изказванията, които последваха от българска страна, бе подчертано, че проф. Жуковская не приведе никакви факти, за да обоснове своите схващания.)

На следобедното заседание думата бе дадена на проф. Горшков (СССР, историк на руския език и автор на учебник по „старославянски език“). Той призна, че авторите на пособия по този език признават термина „старобългарски“, но обикновено по-нататък обясняват защо този термин е неподходящ и защо предпочитат старославянски. Проф. Горшков нашироко се впусна да обяснява необходимостта да се признае, че паралелно със съществуването на старославянския на руска почва си е имало и собствен староруски книжовен език. (Бел. наша: Никой от присъстващите не поставяше такъв въпрос и не отричаше наличието на староруски литературен език. Споровете от десетки години са характерни за руската и съветската наука и не са предмет на изследване у нас.) След това той се впусна в друга тема: църковнославянският език, който по традиция в разбирането на българските учени е едно по-късно явление – руска редакция на старобългарския език, затворена в езика на богослужебните печатни книги. Според схващанията на западнославянски, европейски и съветски слависти – това е късният етап от развоя на „старославянския език“, пак като общ за всички славянски народи. (Бел. наша: И по този въпрос нямаше изказвания, защото всъщност в това си определение той не беше включен в дневния ред на съвещанието. Доколкото се говореше за термина „староцърковнославянски“ се имаше предвид едно, вече почти неупотребявано название на старобългарския език.)

Думата беше дадена на ст.н.с. Ив. Кочев (България, диалектолог). По неговите наблюдения мненията по повод терминологичния спор на това съвещание могат да бъдат обобщени по следния начин:

1. Старобългарски и старославянски са едно и също явление, което обхваща и литературната форма на езика. (Схващанията се застъпват от българските и част от съветските делегати.); 2. Старобългарският и старославянският език, макар и близки, са все пак два феномена. (Схващането се застъпва от част от съветската делегация.); 3. Старобългарският и старославянският са два различни езици. – Тук едни от делегатите признават, че солунският диалект е български, а други говорят за солунския диалект като за нещо абстрактно. След като цитира дословно някои мнения на руски и съветски палеослависти, които твърдят, че този език по същество е старобългарски, Кочев приведе и конкретни лингвистични данни за спецификата на старобългарския език. Примерите бяха взети от исторически паметници и от българските диалекти, от областта на фонетиката, морфологията и особено от лексиката на старобългарските паметници в сравнение с лексиката на днешните български народни говори. Кочев окачестви като парадокс твърдението, че старобългарският език, който от някои не се смята за български, а за общ славянски, притежава всъщност много голямо количество само български особености – балканизми каквито няма в никой друг славянски език. Той се противопостави на термина „старославянски“, тъй като този неправилен термин предполага и друг несъществуващ термин – „новославянски“. Измислен е и терминът „църковнославянски“, а никъде по света за други езици няма напр. „църковноромански“ или „църковнолатински“ и под. В заключение Кочев подчерта, че пъстротата в употребата на толкова разнообразни термини не е безобидна и води до сериозни изкривявания на научната истина.

Думата взе ст.н.с. д-р Г.К. Венедиктов (СССР, специалист по история на българския книжовен език от Българското възраждане). За говоримия език по времето на Кирил и Методий Венедиктов определено твърди, че това е бил езикът на предците на съвременните българи, че през IX в. той вече е бил обособен и различен от езиците на другите славяни. Този език (или може би диалект) на праславянския език е станал основа на първия книжовен славянски език. Венедиктов смята за неубедителен аргумента, че по времето, когато се е създавал този език, славянското население в тези области още не се е наричало

българи, а славяни, и прави извода, че е закономерно този език да се нарича старобългарски. По негово убеждение, в полза на това говори целият сбор от езикови факти и доказателства, с които науката разполага. Използван в Моравия и Панония, този език естествено всмуква в себе си елементи от тези славянски езици, но те са били твърде малобройни, за да го променят. По отношение на термина „старославянски“ Венедиктов изказва мнението, че той има научна обосновка и главното: утвърден е от традицията. Намира за крайно искането да се нарича непременно старобългарски, а терминът „старославянски“ да се обявява за неправилен. По-нататък Венедиктов направи преглед на употребата на двата термина в руската и съветската литература, като изтъкна, че обикновено двата термина се употребяват като синоними и че в термина „старославянски“ обикновено се влага съдържанието старобългарски.

Доц. Ив. Добрев (България, специалист по старобългарски език). Според него през IX в., когато се създава старобългарският език, още нямаме основание да говорим за отделни диалекти. Диалектните различия се явяват по-късно. През X в. има само наченки на диалектни различия. Терминът „солунски диалект“ според Добрев няма лингвистична почва. Това е един условен термин. Ако искаме да бъдем точни, трябва да говорим не за солунски диалект, а просто за български диалект. Не е оправдан терминът „старославянски“, защото той назовава езика на една група паметници, които притежават особености, каквито няма в другите славянски езици. Добрев наблегна, че няма никакви научни основания да се противопоставя терминът „старобългарски“ на Кирило-Методиевия език. Първите преводи са били направени не само от двамата Братя, но и от много техни ученици, така че са били направени на много широка племенно езикова българска основа. Ако науката за напред иска да застане на правилни и здрави основи, тя трябва да предпочита единствено термина „старобългарски“.

Проф. Журавльов се опита да примири двете спорещи страни с твърдението, че терминът „български“ е бил държавен термин, а терминът „славянски“ – етнически. Той предложи да се приеме такова решение: в определени случаи да се говори за славянски, а в други – за български.

Проф. Дуриданов направи изказване, в което даде езикови примери, които доказват българския характер на Кирило-Методиевия език. Цитира и съвременни западноевропейски съчинения, в които се употребява терминът „старобългарски“. Обърна внимание на факта, че през IX в. терминът „славянски“ не е идентичен със славянски въобще, а е название на определени славянски племена. Не приема възражението, че има опасност терминът „старобългарски“ (древнеболгарский) да се отнесе към езика на аспаруховите българи. За него си има термин: „първобългарски“. А що се отнася до международната функция на старобългарския, Дуриданов прави паралел с функцията на латинския език през средните векове. Въпреки че получава широка международна функция, латинският език продължава да се нарича латински.

Проф. Журавльов не прави опит да му възрази, като изтъква отново, че старославянският е бил общо достояние на всички славяни.

Подкрепя го проф. Жуковская, която настояваше, че съдържанието на двата термина е много сложно. Според нея днес не можем да се откажем от термина „старославянски“, защото той има определено съдържание, тъй като назовава езика и на паметници, които не са възникнали в България.

Подкрепя я отново ст.н.с. Дьомина, която повтори, че не само традицията налага да се използва старославянски, но от социолингвистично гледище става дума всъщност за два езикови феномена. От социолингвистична гледна точка това са различни явления. Когато се говори за историята на българския език, трябва да се употребява терминът „старобългарски“, но когато се говори за първия славянски книжовен език, вече се има предвид едно особено социолингвистично явление, което изисква друг термин – „старославянски“. Понятието старославянски било особено вид абстракция. Двата термина според нея са необходими и имат свои собствени сфери на употреба.

(Бел. наша: Без всякаква връзка проф. Жуковская измести въпроса и се опита да нападне проф. Мирчева, че през 1963 г. по нейна вина България отказала да участва в една обща задача (създаването на общ църковнославянски речник). Стана спор, в който проф. Мирчева обясни, че българските интереси както тогава, така и сега не са позволявали на българската страна да се съгласи всичките български паметници до XVIII в. да се използват, за да се създаде един общ речник, така наречения църковнославянски речник. Според българското становище, което не е лично становище на Мирчева, делението на книжовния език на два етапа – общ старославянски до XII в. и общ църковнославянски до XVIII в. е елементарно и не издържа научна критика. При това трябва да се има предвид, че всички останали славянски народи запазват своите паметници, които според тази концепция, не трябва да влязат в т.нар. църковнославянски речник. България не може да се съгласи да включи в него своите български паметници до XVIII в., които, както е известно са най-многобройни. При това този общ речник на практика не може да се осъществи по чисто технически лексикографски причини и неслучайно никой не работи по него. Проф. Мирчева настоятелно помоли съветските колеги преди да бъде обвинявана публикациите ѝ да бъдат внимателно проучени.)

С това завърши обсъждането на главната точка от дневния ред на съвещанието – терминологията, с която се назовава първият славянски книжовен език.

III. Едно от работните заседания на двете делегации беше посветено на Светославовия изборник от 1073 г. (Симеоновият сборник).

Основен доклад изнесе проф. Куьо Куев. Паметникът е бил открит през 1817 г. в Новоерусалимския манастир в околностите на Москва от руските учени Калайдович и Строев. Тъй като в този препис в Похвалата се споменава името на руския княз Светослав, паметникът е получил названието Светославов изборник. Около тридесет години по-късно е бил открит Белозерският препис от 1445 г., където вместо името на Светослав стои цар Симеон. Оттогава в науката започва да се говори за български оригинал на руския препис. Сборникът е бил съставен за българския цар Симеон. Този възглед се поддържа не само от руската класическа славистика, но и от редица съветски и други слависти. Българинът Денкоглу финансира издаването му, което по редица причини не се осъществява до края на XIX в. Проф. Куев се спря на една най-нова тенденция името Симеон да се тълкува не като име на българския цар, а на московския княз Симеон Гордий и да се търсят доказателства, за да се обоснове тази теза. Възраженията на проф. Куев се свеждат до следното: не му е известно Симеон Гордий някога да се е наричал цар. Особено нелогично е разсъждението на привържениците на тази теза, че ръкописът, в който се споменава името на Симеон бил с няколко века по-късен от времето, когато е живял българският цар, чието име „било вече заличено от паметта на руските книжовници“. Редица староруски паметници доказват, че името на цар Симеон е било добре познато на старите руски книжовници и преписвачи. Специално внимание проф. Куев отдели на съдържанието на Похвалата в Светославовия изборник. За Симеон се говори като за голям книжовник, покровител на книжнината. Наречен е „Втори Птоломей“. Историческите данни сочат, че подобна дейност развива българският цар Симеон. Бяха изнесени конкретни доказателства като напр. за начина на превеждане и пр. Докладчикът се позовава и на редица старобългарски езикови особености, останали в руския препис и нетипични за руския език.

Думата беше дадена на В. Льовочкин (СССР, историк и текстолог). Той категорично заяви, че този текст е бил тясно свързан с цар Симеон и неговата школа, но подчерта, че е бил известен и в Русия. (Бел. наша: Нещо, което никой български изследвач не отрича.) Льовочкин потвърди, че в Похвалата към Изборника се чете „великият цар Симеон“. Той смята, че в Русия са дошли няколко преписа от Симеоновия сборник. В края на изказването си д-р Льовочкин предложи със съвместни усилия да се подготви ново издание на паметника.

Думата беше дадена на Кл. Иванова (България, литературен историк и текстолог). Тя подчерта, че както се вижда от изказването на д-р Льовочкин мненията на двете делегации – съветската и българската – по повод на българския оригинал на паметника съвпадат. Според нея при употребата на термините препис – оригинал се създава някакво недоразумение. Никой български учен, продължи тя, не отрича, че Изборникът е имал гръцки оригинал, от който е бил преведен, а после старобългарският текст е бил преписан в Русия. Кл. Иванова изказа недоумението си, че в съветското издание пише, че в езика на Изборника имало „някои българизми“, докато правилно би било да се каже точно обратното: че езикът му е старобългарски, с някои русизми.

Проф. Жуковская се опита да обоснове схващането си за съдържанието на термините „оригинал“ и „препис“. Според нея Изборникът е някакъв препис от недостигнал до нас славянски превод на гръцки сборник с аналогично съдържание. Според нея паметник – това е гръцкият протограф. Тя настоява, че съветското издание на Изборника от 1983 г., на което тя е автор и отговорен редактор, е староруски ръкопис и принадлежи на старата руска литература. Като доказателство за руския произход на паметника тя използва мнението на изкуствоведката В. Лихачова. В заключение проф. Жуковская заяви, че има още много да се изучава, за да се види за кого се е отнасяла титлата „велик“, която се четяла в текста. Изброявайки преписите на Изборника, тя излезе с хипотеза за наличие на различни редакции на текста и с твърдението, че преписът, в който се чете името на Симеон, е от някакъв междинен тип. И тук тя отново изтъкна, че предстои да се изучават всички тези въпроси. Завършвайки проф. Жуковская подчерта, че ако все пак Изборникът е бил преведен в България и принадлежи на българската литература, не е ли и паметник на руската литература. (Бел. наша: Никой от българските учени не отрича това, което се вижда и от материалите на съвещанието.)

Акад. Вл. Георгиев в кратко изказване изнесе примери, които доказват, че езикът на Светославовия изборник не е староруски, а старобългарски.

Изказване направи ст.н.с. Светлина Николова (България, литературен историк). Тя се спря на двете мнения за Изборника, отразени в изказванията на съветските гости. Според второто, а това, което се вижда е официално мнение на съветската делегация, Изборникът е превод от гръцки на старобългарски език и този превод е бил преписан с някои промени за княз Светослав. Българската страна никога не е поддържала схващането, че паметникът е оригинално българско произведение, а именно и само – превод от византийски източник. Езикът на този оригинал или протограф е несъмнено старобългарски, а това ясно определя неговата принадлежност към старата българска литература. Николова цитира някои съветски съчинения на историци на литературата, които недвусмислено подчертават, че гръцкият текст е бил преведен на старобългарски за българския цар Симеон.

Проф. Ив. Божилов (България, историк-медиевист) се спря на титлата, спомената в Похвалата към Изборника, като приведе много аргументи, за да обясни, че поставена в целия исторически и политически контекст, титлата принадлежи на българския цар Симеон. Проф. Божилов се спря и на съдържанието на самия Изборник, като доказа, че то е плод на българската действителност, изисквали са го културно-историческите условия в България по времето на цар Симеон. Преписан за нуждите на тогавашна Русия, сборникът там продължава да играе своята роля, вече като четиво за руския читател, а и за средновековието изобщо. В края на изказването си проф. Божилов изтъкна, че паметникът принадлежи на три култури: византийската, старобългарската и руската.

Изказване направи проф. Р. Павлова. Тя е съгласна, че изследванията върху Изборника трябва да продължават, че езикът му не е изследван напълно. Но не може да се съгласи с изказаното в съветското издание мнение, че в езика на паметника има просто някои българизми или дори „южнославянизми“. Изхождайки от целия езиков материал от паметника (над 100 000 словоформи) проф. Павлова твърди, че русификацията на езика на паметника представлява „капка“, че тя е крайно ограничена и че текстът си е старобългарски по език.

В изказването си проф. А. Минчева изнесе конкретни наблюдения върху лексиката, използвана в Изборника, които доказват, че повече от половината от наблюдаваните думи са еднакви с тези, които употребяват старобългарските писатели (Йоан Екзарх в Шестоднев и Небеса, Константин Преславски).

Накрая акад. Д. Марков направи кратко обобщаващо изказване, като подчерта, че на заседанието се е дошло повече или по-малко до единни схващания. Направило му впечатление, че дискусиите се дължат на различия в употребата на термини като „оригинал“, „протограф“ и под. и прикани към уточняване на терминологията.

Съвещанието завърши с приемането на обща резолюция, която се прилага.

(Бел. наша: На съвещанието бяха обсъдени много важни и съществени въпроси. Двете страни положиха максимални усилия да се спази научният и колегиалния тон. Членовете на българската делегация бяха напълно единни по всички въпроси. Изказванията им бяха аргументирани, взаимно се допълваха или потвърждаваха. Водени от езиковите и историческите факти, при отлично познаване на въпросите и на литературата, те отстояваха с пълна убеденост и категоричност научната истина и защитаваха националната кауза.)

В редиците на съветската делегация имаше видими различия. Едни от членовете (Венедиктов, Цейтлин) признават, че терминът „старобългарски“ може и трябва да се употребява и сами го използват в своите работи. Други (Жуковская) отричат или почти отричат термина „старобългарски“, като издигат тезата, че Кирило-Методиевският език е бил нещо различно от старобългарския, но тъй като не са запазени текстовете на първите преводи, а науката разполага само с преписи, не могат да кажат какъв е бил всъщност. Трети (Горшков) изместват споровете в посока, която не е предмет на дискусията. Четвърти (Дьомина, Журавльов, Литаврин) се стараят да търсят компромисно решение, за да запазят напълно или отчасти употребата на термина „старославянски“. При това разноезичие, постигнатото решение, по отношение на термините, отразено в общия протокол, е максималното, което можеше да се постигне.

Много по-леко бе обсъдена третата точка от дневния ред: за Светославовия изборник от 1073 г. (Симеоновия сборник).

Съвещанието беше много плодотворно. То откри пътя за по-нататъшна съвместна работа. Отново пролича, че дори в тежки ситуации и при наличието на различия, съветските и българските учени търсят и намират изход, водени от традиционната си привързаност, близост в идеите и еднаквост в методологията.

Заб.: Настоящата информация се основава на разчетения магнетофонен запис от заседанията, който надвишава 400 страници машинопис. След внимателно повторно прослушване и редактиране този текст ще бъде офсетово възпроизведен и издаден за служебно ползване в България и СССР.